

**სამოციქულოს ხელნაწერები ივირონის
მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა
კოლექციაში**

**PRAXAPOSTOLOS MANUSCRIPTS IN THE
COLLECTION OF GEORGIAN MANUSCRIPTS
OF THE HOLY MONASTERY OF IVIRON**

დარეჯან თვალთვაძე

Darejan Tvaltvdze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სამოციქულო, საქმე მოციქულთა,
ძველი ქართული ხელნაწერები, ივირონის
მონასტერი

Keywords: Praxapostolos, The Acts of the Apostles,
old Georgian manuscripts, Holy monastery of Iviron

ბიბლიური ხელნაწერი წიგნი, რომელიც „სამოციქულოს“ (ბერძნ. Πραξαποστολος) სახელითაა ცნობილი, მოციქულთა საქმეებს და ეპისტოლეებს აერთიანებს, რომელთა რაოდენობა დარიგი კრებულში ახალი აღთქმის კანონის ჩამოყალიბებამდე ცვალებადი იყო (Metzger, Bruce M., 1987). საბოლოოდ, „სამოციქულოში“ 22 წიგნი გაერთიანდა: მოციქულთა საქმეები, 7 კათოლიკე და პავლე მოციქულის 14 ეპისტოლე. ეს წიგნები ქართულ ენაზე ადრევე (IV-V სს.) უნდა ეთარგმნათ, ხანმეტ პალიმფსესტებში დადასტურებული პავლეს ეპისტოლეთა ფრაგმენტები გვავარაუდებინებს სამოციქულოს სხვა წიგნების ქართული თარგმანის არსებობასაც, თუმცა ადრეულმა ნუსხებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია, მოღწეულთა შორის უძველესები კი მეთავე საუკუნით თარიღდება.

მიუხედავად იმისა, რომ ძველ ქართულ სამწიგნობრო ტრადიციაში მოციქულთა საქმეები და ეპისტოლეები ერთ წიგნად არის წარმოდგენილი, მათი კრიტიკული ტექსტი ცალ-ცალკე გამოიცა (აბულაძე, ი., 1950; Garitte, G., 1955; ლორთქიფანიძე, ქ., 1956; ძონენიძე, ქ., დანელია, კ., 1974). აღნიშნულ გამოცემებში სამოციქულოს 12 ხელნაწერის მონაცემებია ასახული, რომელთა შორის, ორი ათონური კოლექციისაა – Ivir.georg.42 და Ivir.georg.78 (ეს უკანასკნელი მხოლოდ პავლეს ეპისტოლეებისთვის).

შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებულ პროექტზე (FR-21-7518) მუშაობისას, რომელიც მიზნად ისახავდა „საქმე მოციქულთას“ ძველი ქართული თარგმანის კრიტიკული ტექსტის გამოსაცემად მომზადებას, გამოვლინდა კიდევ 10-მდე ხელნაწერი, რომლებშიც აღნიშნული ტექსტია დაცული, მათ შორის, ივირონის მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კოლექციის ნუსხა Ivir.georg.19, რომელიც აქამდე არ ყოფილა გამოყენებული ტექსტის დადგენისა და გამოცემისას. აღნიშნული კოდექსი, რომელიც მოციქულთა საქმეებთან ერთად შეიცავს ეპისტოლეებსაც, რ. ბლეიკის მიერ XIII-XVI საუკუნეებითაა დათარიღებული და, მისი აზრით, გიორგი ათონელის რედაქციის ტექსტს შეიცავს (Blake,

R.,1932:117). ხელნაწერს XIV-XVI საუკუნეებით ათარიღებს ალ. ცაგარელი (Цагарели А., 1886:201). ტექსტის გამომცემლებს, რომელთაც თავად ხელნაწერზე ხელი არ მიუწვდებოდათ, სავარაუდოდ, მისადმი ინტერესი სწორედ მანუსკრიპტის გვიანდელი გამო არ გამოუვლენიათ. ახლახან გამოცემულ ივირონის მონასტრის ქართულ ხელნაწერთა კატალოგში კოდექსის შექმნის თარიღად XIII-XIV საუკუნეებია მითითებული (Gippert J., et al, 2022:202), ხოლო მანუსკრიპტის ციფრული ასლის მიხედვით კრებული არქიტექტონიკაზე დაკვირვებამ და „საქმე მოციქულთას“ ტექსტის წინასწარმა შესწავლამ აჩვენა, რომ იგი წინათონური (B) რედაქციისა, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ „ტექსტი არ შეიძლება ხელნაწერზე უფრო ახალი იყოს, მაგრამ ის ძალიან ხშირადაა მასზე ძველი“ (Лихачев, Д., 1964:38).

ლიტერატურა:

აბულაძე, ი. (1950). საქმე მოციქულთა ძველი ქართული ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ილია აბულაძემ ა. შანიძის რედაქციით, თბილისი, „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“.

ლორთქიფანიძე, ქ. (1956). კათოლიკე ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები: X-XIV საუკუნის ხელნაწერების მიხედვით გამოსცა ქეთევან ლორთქიფანიძემ, რედაქტორი ა. შანიძე. თბილისი, „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“.

ძონენიძე, ქ., დანელია, კ. (1974). პავლეს ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები, გამოსაცემად მოამზადეს ქეთევან ძონენიძემ და კორნელი დანელიამ აკაკი შანიძის რედაქციით, თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“.

Blake, R. (1932). Catalogue des Manuscrits Georgiens de la Bibliothèque de la laure D'Iviron au mont antos, by Robert Pierpont Blake, II, Paris.

- Garitte, G. (1955).** L'ancienne version géorgienne des Actes des apôtres d'après deux manuscrits du Sinai, Louvain University (Series Bibliothèque du Muséon: 38)
- Gippert J. et al. (2022).** Jost Gippert, Bernard Outtier, Sergey Kim, et al. Catalogue of the Georgian Manuscripts of the Holy Monastery of Iviron, Mount Athos.
- Metzger, Bruce M. (1987).** The Canon of the New Testament: Its Origin, Development and Significance, Oxford University, Clarendon Press.
- Лихачев, Д. (1964).** Текстология, Краткий очерк, Москва-Ленинград, Издательство «Наука».
- Цагарели, А. (1886).** Сведения о памятниках Грузинской письменности, выпуск I, Санкт-петербургъ.

The Biblical manuscript known as “Praxapostolos” (Greek Πραξαπόστολος) embraces the acts of the Apostles and Epistles. Their number and order varied in the collection prior to the development of the canon of the New Testament (Metzger, Bruce M., 1987). Finally, “Praxapostolos” united 22 books: acts of the Apostles, 7 Catholic epistles and 14 epistles by St. Paul. These books must have been translated into Georgian in the early period (IV-V centuries). Fragments of St. Paul’s epistles found in the Khanmeti Palimpsests prove that there were Georgian translations of other books of the “Praxapostolos” as well. However, earlier manuscripts have not survived, and the most ancient preserved ones are dated by the tenth century.

Although in the old Georgian literary tradition the Acts of the Apostles and epistles are presented in one book, their critical texts were published separately (Abuladze, I., 1950; Garitte, G., 1955; Lortkipanidze, K., 1956; Dzotsenidze, K., Danelia, K, 1974). These publications represent the data of 12 manuscripts of “Praxapostolos”, out of which two belong to the Athonite collection – Ivir.georg.42 and Ivir.georg.78 (the latter refers solely to St. Paul’s Epistles).

While working on the project financed by Shota Rustaveli National science Foundation (FR-21-7518) aimed at the preparation for

publication of the critical text of the Old Georgian translation of the “Acts of Apostles”, we found approximately 10 additional manuscripts of the above-mentioned text, including the codex from the collection of Georgian manuscripts of the Holy Monastery of Iviron – Ivir.georg.19. Until now, this manuscript has not been used for the identification and publication of the texts. This codex, which, alongside with the Acts of the Apostles, contains epistles, has been dated by R. Blake by XIII-XVI centuries. According to R. Blake, it contains a text edited by George the Hagiorite (Blake, R.,1932:117). A. Tsagareli dates the manuscript by XIV-XVI centuries (Tsagareli A., 1886:201). The publishers of the text, who had no access to the manuscript itself, must have neglected the manuscript because it was dated by later period. The recently published catalogue of Georgian manuscripts of the Holy Monastery of Iviron dates the manuscript by XIII-XIV centuries (Gippert J., et al., 2022:202). However, observation of the architectonics of the collection based on the digital copy of the manuscript and analysis of the text of the “Acts of the Apostles” have made us think that the manuscript is of Pre-Athonite (B) redaction. This once again proves that “the text cannot be newer than the manuscript, but there are frequent cases when the text is older than the manuscript” (Likhachev, D., 1964:38).

References:

- Abuladze, I. (1950).** Saqme mociquita dzveli qartuli khelnatserebis mikhedvit gamosca ilia abuladzem a. shanidzis redaqqiit. [The Acts of the Apostles According to Old Georgian Manuscripts, published by Ilia Abuladze. Edited by Shanidze]. Tbilisi: Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR.
- Lortkipanidze, K. (1956).** Katolike epistoleta qartuli versiebi: X-XIV saukunis khelnatserebis mikhedvit gamosca qetevan lortqipanidzem, redaqtori a.shanidze. [Georgian versions of the Catholic Epistles: published by Ketevan Lortkipanidze, according to the manuscripts of

the 10th-14th centuries, edited by A. Shanidze]. Tbilisi, Publishing House of the Academy of Sciences of the Georgian SSR.

Dzotsenidze, K. Danelia, K. (1974). Pavles epistoleta qartuli versiebi. gamosacemad moamzades qetevan dzostenidzem da korneli dane Liam akaki shanidzis reda qciit. [Georgian versions of St. Paul's Epistles, prepared for publication by Ketevan Dzotsenidze and Korneli Danelia under the editorship of Akaki Shanidze] Tbilisi, "Tbilisi University Press".

Blake, R. (1932). Catalogue des Manuscrits Georgiens de la Bibliothèque de la laure D'Ivion au mont antos. [Catalogue of Georgian Manuscripts from the Library of the Monastery of Iviron on Mount Athos] II, Paris.

Garitte, G. (1955). L'ancienne version géorgienne des Actes des apôtres d'après deux manuscrits du Sinai, Louvain University [The Old Georgian Version of the Acts of the Apostles according to two Manuscripts from Sinai] Louvain University (Series Bibliothèque du Muséon: 38)

Gippert J. et al. (2022). Jost Gippert, Bernard Outtier, Sergey Kim, et al. Catalogue of the Georgian Manuscripts of the Holy Monastery of Iviron, Mount Athos.

Metzger, Bruce M. (1987). The Canon of the New Testament: Its Origin, Development, and Significance, Oxford University, Clarendon Press. Likhachev, D. (1964) Текстология, Краткий очерк. [Textology, Brief Essay], Moscow-Leningrad, Publishing House "Nauka".

Tsagareli, A. (1886). Сведения о памятниках Грузинской письменности [The Data about the Georgian Written Monuments], issue I, St. Petersburg.

კვლევა განხორციელდა შოთა ჰუსთავედიის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით [SRNSFG. გიანტის ნომერი FR-21-7518].

The research was carried out with the financial support of the Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia [SRNSFG. Grant number FR-21-7518].